

הלחימה בעימות המוגבל – טקטית, זו אותה הגברת

ברגע שנוצר מפגש פיזי בין שני כוחות יריבים, הרי מהבחינה הטקטית אין זה משנה אם מדובר בקרב במסגרת עימות מוגבל או במסגרת מלחמה כוללת. בכל מקרה חייב המפקד ברמה הטקטית לפרש במהירות את המציאות ולהגיב באופן מידי

סא"ל רונן רפאל

באמת. דומה שגם ברמות הלחימה הנמוכות יש מקום לתת בידי המפקדים כלים תבוניים לבירור, לפירוש ולעיצוב מרחב הלחימה הטקטי שבמסגרתו הם פועלים. כחלק מההכנות האינטנסיביות לקראת העימות הנוכחי התפתחה במקומות מסוימים בצה"ל שפת מושגים חדשה. פיתוח השפה הזאת ביטא תחושת מצוקה של חוסר בכלי חשיבה להבנתו ולעיצובו של המצב המבצעי. מתוך ההבנה שכל מערכה בפני עצמה מייצרת תובנות ייחודיות לה, נעשה ניסיון – לדעת יאמיץ ומיוחד – להתאים את השפה הזאת גם לסביבה הטקטית. אך טבעי

הוא שהדבר יצר, מצד אחד, הזדהות והפנמה טובות בקרב העוסקים הקבועים בגזרות העימות המוגבל ומצד אחר עורר נוגדנים רבים בקרב אלה המצטרפים מבחוץ לפעילות הזאת, ובעיקר כוחות המילואים.

במאמר הזה אני מציע לבדוק – ככלי בסיסי בדיון הנידון – את שורשי המאפיינים של סביבת הלחימה הטקטית ולבחון באמצעותם את הרלוונטיות של הסביבה הזאת גם בהקשר של העימות המוגבל. זאת משום שמהרגע שנוצר עימות אלים ומפגש פיזי בין כוחות, הרי שבבסיסו רב הדומה על השונה בהקשרי העימות השונים. הבנת יסודותיו של "מפגש" כזה יכולה לסייע בידי רמות הפיקוד הטקטי לעצב

בשעת בוקר מוקדמת של ה־26 בספטמבר 1996 החלו מאות פלשתינים בהפרת סדר אלימה סמוך לכפר־דרום שברצועת עזה. תוך כדי ניסיונם של כוחות צה"ל להרחיק את המתפרעים, נפתחה לעברם אש. באירוע הזה נהרגו 24 פלשתינים ונפצעו כ־200. בקרב חיילי צה"ל היו 12 פצועים. לאחר שהסתיימו אירועי ספטמבר 1996, שזכו לכינוי "אירועי מנהרת הכותל", החל בצה"ל תהליך למידה מערכתית, שהדגיש את הצורך בעיצוב מרחבי פעולה ולא רק בתגובה מבצעית לנעשה בהם. "ההכנות החלו למחרת אירועי מנהרת הכותל", כתב העיתונאי אמיר אורן¹ והוסיף: "התוצאות, כעבור ארבע שנים, משלבות חשיבה ועשייה פרטנית בשטח".

לאחר שהסתיימו "אירועי מנהרת הכותל" (1996), החל בצה"ל תהליך למידה מערכתית, שהדגיש את הצורך בעיצוב מרחבי פעולה ולא רק בתגובה מבצעית לנעשה בהם

מן המפורסמות הוא שבעימות מוגבל יכול אירוע טקטי בודד להשפיע על מקבלי ההחלטות ברמה האסטרטגית ובדרג המדיני. פעולות גרילה, טרור והתקוממות נועדו לנצח ב"מגרש" שונה מזה שבו הן פועלות פיזית. ההישג הטקטי חשוב, כמובן, לטרוריסטים וללוחמי הגרילה, אך הוא אינו אלא אמצעי להשגת האפקט האסטרטגי־מדיני, שהוא החשוב להם

מפקד צוות
במכללה לפיקוד טקטי





את מרחב הלחימה ולהשפיע עליו. לאחר שאציג את מאפייני הסביבה הטקטית, אברר את הקשרם לסביבת העימות המוגבל ואציג מעין "רעיון מסדר".

מאפייניה של סביבת שדה הקרב הטקטי

בעימות גבוהה

עצימות מפגישה הלחימה בשדה הקרב, על-פי רוב, שני כוחות יריבים בעלי יכולות דומות ורצונות סותרים. אותו "מפגש" טקטי מאופיין בכוחניות פיזית ומוחשית מאוד. ניתן להבחין בעימות הזו בשלושה מרכיבי יסוד בעלי מאפיינים פיזיקליים: המרחב שבו נערך העימות האלים, המסה - הכוח המופעל על-ידי כל צד (אשר מאורגן בדרך כלל במסגרות הערוכות לקרב) והזמן. התקיימותם יחד של שלושת המרכיבים האלה תחת הגדרתה של משימה נתונה היא שמאפשרת לממש את רעיון ההכרעה בקרב. ההכרעה הזאת מבוטאת מבחינה טקטית - על-פי רוב - בהשמדת כוח האויב. טבעו של מפגש מכני-כוחני כזה שהוא מייצר את תופעת החיכוך, ואילו החיכוך מייצר אקראיות - "אירוע שהתרחש בדרך מקרה ובדרך-כלל באורח חד-פעמי"². בדרך זו ניתן, למשל, להבין כיצד כוח מובחר כלשהו, בעל הצלחות מבצעיות רבות, נקלע במקרה ספציפי לעימות שתוצאותיו קטלניות לגביו, אף שבאופן יחסי עדיין עוצמתו גדולה יותר.³ האקראיות, הבאה לידי ביטוי בתוצאותיו של מפגש טקטי, יוצרת תחושת אי-ודאות מתמדת בקרב הכוחות הלוחמים - תחושה שאותה מנסים להפחית באמצעות יצירת תרגולות, שפה משותפת, מערכת פיקוד ושליטה ואף פיתוח של הבנת הצורך לדבוק במשימה הטקטית.

כדי לצמצם את מידת האקראיות הצפויה במפגש אנו מנסים לשלב בין הרכיבים השונים המהווים את עוצמתנו הפיזית. שילוב מושכל, על-פי ניתוח מבצעי נכון, עשוי להביא את המפקד הטקטי ליצירה או לניצול של יתרון כלשהו בלחימה בדרך אשר תוביל להכרעת האויב שמולו.

ניתן לאפיין מספר משימות יסוד טקטיות בשדה הקרב:

- כיבוש שטח/מניעת כיבוש.
- תנועה (התקדמות)/מניעת תנועה.
- ייצור אנרגיה (אש)/יכולת לספוג אש.
- השמדה פיזית.

המפקד הטקטי נדרש לתכונות וליכולות ספציפיות

שדה הקרב הטקטי מחייב את המפקד הטקטי למיקום פיזי קדומני ולהתרשמות ישירה מהנעשה ללא גורם מתווך, על מנת שייטיב לקבל החלטה מבוססת, ככל שיוכל, בזמן קצר

לשדה הקרב, אשר לא בהכרח מתאימות לכל רמת הפיקוד והמצביאות. כך, למשל, לחימת היתקלות - שהיא מפגש פיזי דינמי ומשתנה - מחייבת אותו להבין ולהגיב מהר, גם במחיר של ידע רלוונטי חלקי. שדה הקרב הטקטי מחייב אותו למיקום פיזי קדומני

ולהתרשמות ישירה מהנעשה ללא גורם מתווך, על מנת שייטיב לקבל החלטה מבוססת ככל שיוכל בזמן קצר. במילים אחרות, אם המפקד הטקטי לא ישיכל "לגעת" במצב המבצעי הנתון, צפוי שהמצב "ייגע" בו...

סביבתו הטבעית של המפקד הטקטי היא איפוא קו המגע. המציאות שבה הוא פועל דינמית ומשתנה ובעלת גורמי חיכוך גבוהים. על המפקד מוטלת האחריות לפעול תחת אש, לזהות בעיה, לעצב לה פתרון ותגובה מהירה, כלומר נדרשת ממנו היכולת לפרש במהירות את המציאות. התמקמות קדומנית, בלתי אמצעית, בצד יוזמה ב"עיצוב המצב" יסייעו בידו "לגעת" טוב יותר במצב המבצעי הנתון.

ההתרשמות הטקטית בעימות המוגבל

קשה יותר לאפיין הגיונות יסוד טקטיים בעימות המוגבל, אולם את המאפיינים שהצגתי ניתן למצוא בדרך זו או אחרת הן בשדה הקרב הטקטי של העימות גבוהה העצימות והן בהיתקלות במסגרת עימות מוגבל.

דוגמא לכך ניתן לראות בניסיון לפגוע בכוח גרילה או במחבלים הפועלים במרחב נתון. בסופו של דבר, כדי לפגוע בהם, יש צורך ב"מפגש" מסוג כלשהו איתם. כאן מתחיל המאבק על אופי המפגש הזה. בעוד הכוח הצבאי "הגדול" שואף למפגש שבו יוכל להביא את מלוא עוצמתו לידי ביטוי, הרי שיריבו, החותר לפגוע בו, ישאף לעשות זאת בכל דרך, למעט מפגש גלוי.

ננסה לשאול את מושג החיכוך הקלאוזוביצי, המקושר כל כך לסביבת שדה הקרב, לעימות טקטי בין כוח צבאי לכוח גרילה. שאילה כזאת יכולה לסייע בידינו לאתר טכניקות ודרכי פעולה יעילות יותר להתמודד ככוח צבאי עם יישות חתרנית.

דוגמא לכך מצאתי בהסברו של תא"ל אפי איתם, מפקד עוצבת הגליל, למשמעותו של הפרויקט למיגון מוצבי צה"ל בלבנון. הקמת המוצבים בלבנון זכתה לביקורות רבות בשל היותם מטרה נוחה לתקיפות גרילה. תא"ל איתם חיפש

לעצב את מרחב הלחימה שלו.

אמחיש את דבריי על מרכיב המרחב שצוין לעיל. בעימות גבוהה העצימות מהווה השטח – בדרך כלל – יעד. הישג טקטי בא על-פי רוב לידי ביטוי בכיבוש שטח או במניעת כיבוש. בעימות המוגבל חייב המפקד ברמה הטקטית להבין כי האויב שמולו יעשה הכול כדי לא להישאר זמן רב מדי בתא שטח אחד בשל החשש לחתימה גבוהה, אשר מרגע שתזוהה על-ידי כוחותינו, תהפוך באחת את יתרונו הזמני לחסרונו הגדול ביותר. (דוגמא לכך התרחשה ימים אחדים לפני הנסיגה מלבנון, עת השמידו מטוסי חיל האוויר מספר טנקים שנעו מבקעת הלבנון לתגבור החיזבאללה. החתימה הגבוהה של התגבור הזה איפשרה להשמידם ללא קושי רב).

ניתן איפוא לראות זיקה ברורה בין המפגשים הטקטיים בשני סוגי העימות. הזיקה הזאת חייבת לשמש כמצע תבונה למפקד הטקטי בבואו לפרש את סביבת הלחימה שלו בעימות המוגבל. מצע כזה יאפשר לו, מחד גיסא, לבצע התאמה נכונה של מושגים, של צורות ושל רעיונות מהעימות גבוהה העצימות לעימות המוגבל, ומאידך גיסא הוא יחייב אותו ליצור ידע, דפוסי פעולה וצורות פעולה ספציפיים ללחימה בעימות המוגבל כפועל יוצא מהבנתו את אופי המפגש הטקטי.

המתח הזה בין התאמת מושגים מחד גיסא לבין יצירת מושגים נוספים מאידך גיסא בא לידי ביטוי משמעותי עם כניסתם של כוחות מילואים ללחימה. הבנת העניין ולימודם בדרך זו של השוואה ללחימה הטקטית עשויים להקל על השתלבותם המהירה תוך הקטנת "מס הלמידה" המתבקש.

גלוי" ו"סמוי" כמקור להיגיון הטקטי בעימות המוגבל

באוגוסט 1966 נענה משה דיין להצעת העיתון "מעריב" ויצא לווייטנאם כדי לסקר את הלחימה שם. רשמיו רוכזו בספר שנקרא "יומן וייטנאם"⁵. בין היתר כתב דיין:

"6.8.1966 – אמרתי לגנרל ג'ונסון וכן למייג'ור-גנרל נורטון, שאני מתפעל מכוח האש שלהם, מכוח ההרג, אולם פחות מן הטקטיקה שלהם, מן החיפוש (בעקבות סממתם 'חפש והרוג')... וכאן בעצם השאלה העיקרית וגם המפתח לכישלונם של האמריקנים, לדעתי. כדי שלא להסתכן הם פועלים בריכוזים גדולים, בפרימטר מוגן בארטילריה מונחתת ובהקדמת מהלומות אש. אולם כל אלה, בסדר הנחתתם, מאפשרים לווייטקונג פשוט להסתלק, ובשטח שכזה, בג'ונגל, יש

לווייטקונג אפשרות גם להסתלק וגם להסתתר."

ארגון חתרני הוא חמקן מטבעו, והמבנה שלו יהיה בדרך כלל לא קונוונציונלי. הוא שואף להיות כל הזמן בתנועה



המפקד הטקטי נדרש "לחפש" את המפגש בתנאים הנוחים לו. לשם כך עליו לאתר את היריב הסמוי ולהעלותו אל פני השטח

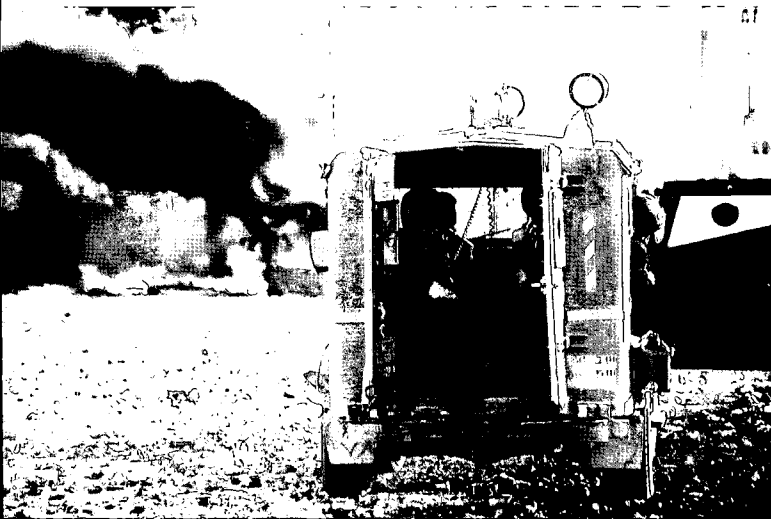
יתרונות באופי השהייה במוצבים. לדבריו: "אם לפני המיגון הם [אנשי החיזבאללה] היו משתמשים במרגמות 120 מ"מ, שיותר קל להחביא אותן, אחרי המיגון הם התחילו לירות מרגמות 160 מ"מ, שאי-אפשר להזיז אותן ואת התחמושת שלהן, ואת זה כבר יותר קל לנו לתקוף עם חיל אוויר ועם ארטילריה מדויקת. בגלל התקיפות הם התחילו לבנות בונקרים, מה שיצר סדר טוב, ובשבילנו – מטרות"⁴.

על-פי הדוגמא הזאת, המפגש הטקטי והחיכוך קיימים איפוא בעימות מוגבל, אלא שאופן ביטויים שונה. אין זה בהכרח חיכוך בין שתי יחידות טנקים לוחמות, אלא החיכוך יכול בהחלט לבוא לידי ביטוי ביצירת "מפגש" של חימוש המשוגר מנגד עם יעד של מחבלים. ועם זאת על המפקד הטקטי ליזום ולנסות לעצב את המפגש ואת החיכוך בתנאים הנוחים לו ולא להישאר בדפוס של תגובה על פעולת האחר. דינמיות והשתנות שדה הקרב מצריכות את המפקד

הטקטי לפירוש ולהבנת המצב המבצעי שבו הוא נמצא במהירות רבה, יחסית. כמו כן הוא צריך לקבל החלטות במהירות ולא להתמהמה בהוצאתן אל הפועל. ככל שישכיל לבצע את הפעולות האלה מהר יותר, כך ישתפרו סיכוייו להקדים את יריבו בקרב. בסביבת העימות המוגבל גדלה חשיבותה של היכולת לפרש את המצב. המפקד הטקטי נדרש "לחפש" את המפגש בתנאים

הישג טקטי בא על-פי רוב לידי ביטוי בכיבוש שטח או במניעת כיבוש. בעימות המוגבל חייב המפקד ברמה הטקטית להבין כי האויב שמולו יעשה הכול כדי לא להישאר זמן רב מדי בתא שטח אחד בשל החשש לחתימה גבוהה

הנוחים לו. לשם כך עליו לאתר את היריב הסמוי ולהעלותו אל פני השטח. הצלחתו תאפשר לו להתמודד עם האויב שמולו בתנאי פתיחה עדיפים. פיתוח הבנות כאלה יסייע לו



מתמדת, תבונית ופיזית – מה שמאפשר לו, מחד גיסא, לאתר או ליצור תורפות אצל היריב הגדול שמולו, ומאידך גיסא זה מאפשר לו להימנע ממפגש טקטי כוחני-פיזי, אשר יקהה או יבטל את יתרונותיו היחסיים ככוח קטן (ניידות, זריזות, חוסר תלות ארגונית וכו').

הבנת יכולתו של היריב לפעול בדפוס פעולה "סמוי" אומנם אינה חדשה לנו, אך עלינו להעמיק יותר בניתוח השימוש האפשרי בדפוס פעילות כזה גם על-ידי כוחותינו. ה"גדול", שעד כה חיפש את ה"קטן", הסמוי, צריך להבין שאין חד-סטריות בעניין הזה. נהפוך הוא, יכולתו לפעול הן בממד סמוי והן בממד גלוי (שם רוב הפעולות הן בדרך כלל בבחינת כורח: הספקה, נוכחות על צירים, ליוויים וכדומה) באופן לא קבוע ובלתי צפוי תגביר את יכולתו להעביר את ה"קטן" ממצב "סמוי", שבו הוא שואף להימצא תמיד, למצב גלוי, ולו לזמן קצר, בין אם הוא מודע לכך שהוא גלוי ל"גדול" ובין אם לאו.

אצין, מבלי להרחיב במאמר הזה, כי מעצם ההבנה הזאת גוברת לאין ערוך המשמעות שמקבל מאמץ המודיעין בעימות המוגבל. שליטה מודיעינית במרחב מאפשרת לנו להוציא את "הסמוי" אל אור הזרקורים. מובן מאליו שגם הצד השני מנסה לשלוט מודיעינית במרחב פעולתו, ומכאן שלמעשה מתקיים מאבק מתמיד על זמן החשיפה (חתימה) – מי יימצא כ"גלוי" ומי כ"סמוי" ביחס ליריבו.

סיכום

באפריל 2000 דיווח העיתונאי רון בן ישי על שיטת הלחימה הרוסית נגד המורדים בצ'צ'ניה:

"עוצמות אש הרסניות, תנועה איטית וריכוך ארטילרי לפני כל מגע. זהו אחד משיאיו של סכסוך ארוך העולה לכותרות כל מספר שנים ולא מסתיים"⁶.

הגיון הפעולה אינו מסתכם רק בכוח ובעוצמה, ובעימות המוגבל עוצמה אינה נמדדת רק בכמות החיילים והאמצעים. אפשר וצריך ללמוד מההיסטוריה, ודאי במדינה כשלנו. עם זאת לא הכול נמצא בעבר. פיתוח הידע ויצירת בסיס תבוני גם ברמת המפקד הטקטי יתנו בידי כלים חשובים יותר מאשר מחלקה נוספת או נשק חדיש כלשהו. על המפקד ברמה הטקטית בעימות המוגבל ללמוד כיצד לעצב את מרחב הלחימה שלו, בדיוק כשם שעליו להיות מקצוען בטכניקות ההפעלה ובזריזות התגובה המבצעית.

פיתוח הידע הטקטי מתקיים בשלוש רמות:

1. הידע האישי של המפקד באירוע טקטי ספציפי. יש להבין שהידע מתפתח תוך כדי התהוות העימות, ועל המפקד לחתור לדעת – בזמן אמת – כל שניתן על מנת לקבל בזמן החלטה איכותית ולהוביל לביצועה המקצועי.
2. הידע והניסיון הנצברים לאורך זמן. את תופעת הירי מנגד למדנו (על בשרנו) בפעילות בלבנון והרבינו בהפקת לקחים ובהתאמת טכניקות פעולה לעניין הזה. אסור לגנוז

הבנת המאפיינים של סביבת הלחימה הטקטית יוצרת כלים תבוניים טובים יותר לבחינת היבטי הלחימה בעימות המוגבל, ולאורם ניתן לפתח ידע מבצעי רלוונטי הנגזר מהמשיגה מערכתית

את הידע הזה. מערכות למיסוד ולהפצת הלקחים צריכות להיות יעילות, רלוונטיות וממוקדות, ולשם הגעה לרמה כזאת יש להשקיע רבות בתחום הזה.

3. "רשת דיג" – מיפוי הלקחים והפצתם על-פי הרמות הרלוונטיות תוך הימנעות מהצפת כל הרמות בכל הלקחים. אין מעשי קסמים או קיצורי דרך בפיתוח הידע, בהטמעתו ובבחינתו. בחמש השנים האחרונות חווינו ניסיון מרתק של פיתוח הידע תוך כדי עשייה מבצעית בגזרות העימות. אל לנו לתת לתנופה הזאת לגווע. יש לחזקה ולהמשיכה – בעיקר בסביבה דינמית ומשתנה כבמחוזותינו. הבנת המאפיינים של סביבת הלחימה הטקטית יוצרת כלים תבוניים טובים יותר לבחינת היבטי הלחימה בעימות המוגבל, ולאורם ניתן לפתח ידע מבצעי רלוונטי הנגזר מהמשיגה מערכתית.

הערות

1. "מלחמת 6 הימים", הארץ, 3 באוקטובר 2000
2. ההגדרה – מתוך **מילון אבן שושן**.
3. במקרים מסוימים ייתכן שגם האויב החלש יותר יופתע, אך למרות זאת יגיב ראשון למצב שנוצר, יפגע וייעלם בטרם יביא הנפגע לידי ביטוי את עוצמתו העדיפה.
4. מתוך ראיון שפורסם ב**מעריב סופשבוע**, 1 באוקטובר 1999
5. משה דיין, **יומן וייטנאם**, דביר, תל-אביב, עמ' 71
6. **ידיעות אחרונות**, 28 באפריל 2000

